

Vēl tālu līdz tiesiskai kultūrai

Satversmes tiesa vienmēr bijusi zināma kā Eiropas domas nesēja, un mana misija ir to vēl vairāk pastiprināt, pēc ievēlēšanas ST priekšsēdētājas amatā sacīja INETA ZIEMELE.

MĀRA LIBEKA

Vai esat jau izvirzījusi uzdevumus, kas tuvākajā laikā ir jāizdara?

I. Ziemeļe: Plāni ir zināmi. Jāteic, ka darba slodze ir pamatīgi pieaugusi salīdzinājumā ar tiesneša pienākumiem. Man ir tāda *deja-vu* sajūta, jo precīzās notika, kad mani ievēlēja par Eiropas Cilvēktiesību tiesas palātas prezidenti. Strasbūras tiesā gan ir piecas palātas kā piecas valstiņas valsti, kur viena otru stutēja. Līdz ar to tur drošības sajūta jaunajā amatā bija lielāka.

Satversmes tiesai pieder galīgais vārds valsts kontekstā, un tā ir milzīga atbildība. Vēl jo vairāk tādēļ, ka konstitucionālajai tiesai ir liela nozīme sabiedrības progresīvās domas veidošanā.

Ar Satversmes tiesas spriedumiem Latvijā ir reāli ienākusi eiropiskā izpratne par demokrātijas principiem un tiesiskumu. Ja pavērtējam, kurš no konstitucionālajiem orgāniem vispēcīgāk valsti ir ienesis gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, gan starptautisko tiesu atziņas, tā, manuprāt, ir Satversmes tiesa. Resurss tiesā ir tāds, ka ir iespējams šo Satversmes tiesas eiropisko identitāti stiprināt. Tiesas spriešanas metodē ir iekļauts starptautiskās prakses apzināšanas elements, un to mēs ļoti izmantojam.

Tas, ka esat ievēlta par Satversmes tiesas priekšsēdētāju, rāda, ka jūsu zināšanas, starptautiskā pieredze tomēr ir vajadzīga... Izskatās, ka esat pieņemta, kaut gan sākumā jūs te negaidīja ar atplestām rokām.

“Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā ir jāiekļauj norma, ka cilvēks var saņemt juridisko palīdzību, lai sagatavotu pieteikumu Satversmes tiesai.

Var teikt arī tā... Manas un citu līdzīgi iegūtās zināšanas, kā arī pieredze Latvijā ir ārkārtīgi vajadzīga. Taču jāņem vērā, ka latviešiem salīdzinājumā kaut vai ar mūsu kaimiņiem ir raksturīgs tāds kā kautrīgums – nu kā tad es tā jautāšu! Nelielai valstij ir jāiz-

Ineta Ziemeļe: "Valsts budžets nedrīkst aizskart cilvēka pamattiesības pēc būtības. Tas ir Satversmes tiesas atskaites punkts lietu izspriešanā."

manto viss potenciāls, kas tai ir pieejams, tāpēc no šādas kautrības vajadzētu atteikties. Vienlaikus jāatzīst, ka citiem, iespējams, varētu būt grūti iedomāties, ko no tās zināšanu un pieredzes bagāžas varētu un vajadzētu pasmelties. Tāpēc arī pašam ir jāstāsta un jāpiedāvā.

Jūs tagad arvien vairāk intervēs, tostarp krieviski rakstošo un raidošo masu mediju žurnālisti. Kādā valodā jūs ar viņiem runāsit?

Latviešu valodā.

Lielas sabiedrības daļas izpratne par Satversmes tiesu ir samērā vāja. Tur, redz, ir sa-

režģiti iesniegt konstitucionālo sūdzību, jo uzstādīta augsta sūdzības sagatavošanas latiņa, jāligst dārgi advokāti... Vai būs kāds risinājums, lai vienkāršotu sūdzību iesniegšanu?

Risinājums ir divos virzienos. Viens ir valsts ap-

maksātā juridiskā palīdzība – valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā ir jāiekļauj norma, ka cilvēks var saņemt juridisko palīdzību, lai sagatavotu pieteikumu Satversmes tiesai. Īpaši tādēļ, ka Satversmes tiesa ir valstī pēdējais cilvēka pamattiesību sargs. Eiropas Cilvēktiesību tiesa savulaik atzina, ka Satversmes tiesa ir efektīvs cilvēka tiesību aizsardzības līdzeklis, ja tiesību ierobežojums izriet no tiesību normas, raugoties no Cilvēktiesību konvencijas viedokļa. Tādēļ vēl jo vairāk ir nepieciešams Satversmes tiesas procesu iekļaut Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā.

Otrs risinājuma variants ir komunikācija. Te atkal jāatgriežas pie vecā stāsta, kā tiesas un juristi komunicē ar žurnālistiem. Abām pusēm ir jāuzņemas zināma atbildība, ka komunikācija ir samērā vāja. Tas ir trešās un ceturtais varas atbildības jautājums. Ja konceptuāli raugās uz demokrātisku valsti, tad tiesas atbildība ir ne tikai izspriešana lietu, bet arī izskaidrošana, kā mēs strādājam un ko mēs darām. Tādējādi tiek nodrošināta uzticība tiesai un vienlaikus arī valstij. Īpaši sabiedriskajiem medijiem ir pienākums veidot informējošus raidījumus par to, kā valsti īstenojas tiesiskums.

Tas, ko dara Satversmes tiesa, parasti nākgais tad, kad tur tiek

izspriesta kāda skaļāka lieta. Piemēram, likuma par valsts noslēpuma atsevišķu pantu atbilstība Satversmei.

Tiesa konstatēja, ja personai tiek atņemta pielaide valsts noslēpumam, tad tai nav nodrošinātas Satversmē nostiprinātās tiesības uz taisnīgu tiesu gan institucionālā, gan procesuālā nozīmē. Tādējādi nav nodrošināta iespēja objektīvā, neatkarīgā formā sniegt savus argumentus pret drošības dienestu argumentiem. Demokrātisku valsti stiprinātu, ja tiktu rasts forums, kurā parādītos abu pušu argumenti. Likumdevēja uzdevums ir atrast un izveidot šādu modeli. Tā varētu būt, piemēram, speciāla parlamentārā komisija ar vairāku jomu pārstāvjiem. Tā varētu būt arī tiesa. Risinājumi ir dažādi.

Amatpersonas, kurām nedod pielaide valsts noslēpumam, parasti izliekas ļoti nezinošas, kāpēc tā liegta, kaut gan Satversmes aizsardzības biroja vadītājs Jānis Maižītis ir publiski teicis, ka jautājumi, kurus uzdod attiecīgajai personai, ietver informāciju, kas ļoti labi liekot saprast, kāpēc pielaide liegta. Kāds ir jūsu viedoklis par šīm personām, kuras tēlo, ka neko nezina?

Latvijā vēl ir daudz darāmā, lai sasniegtu demokrātiskai valstij atbilstošu tiesisko kultūru. Jācer, ka mēs līdz tai nonāksim.

Taču, izskatās, ka vēlēšanās līdz tai nonākt nav diez ko izteikta. Par to liecina kaut vai viens no svaigākajiem faktiem – kandidātu listē pašvaldību vēlēšanām iekļauts bijušais VDK štata darbinieks, kā arī persona, kurā pēc 1991. gada janvāra bijusi Latvijas kompartijas biedrs. Kaut gan tas ir pretlikumīgi, tomēr vēlēšanu komisiju ierēdņi veikli piemeklējuši atbilstošo, proti, minētie fakti neesot apstiprināti tiesas ceļā.

Tas ir skumji. Tas atkal ir jautājums par tiesisko kultūru, kas tomēr prasīta godīgi pateikt vēlētajam. Diemžēl šis fakts arī parāda, ka neesam sistemātiski un godīgi izģājuši cauri gan lustrācijas, gan arī okupācijas seku apzināšanas procesam. Tas izlien ārā dažādos aspektos. Vēlētajam noteikti ir jāzina viss par kandidātiem, lai varētu izdarīt atbilstošu izvēli.

Satversmes tiesā ir pieņemta lieta par solidaritātes nodokļa un Pievienotās vērtības nodokļa likumu atsevišķu pantu neatbilstību valsts pamatlikumam. Kad ir gaidāmi spriedumi?

Solidaritātes nodokļa lietu sadalījām divos blokos, jo pieteicēji ir gan fiziskas, gan arī juridiskas personas. Šā gada 5. septembrī Satversmes tiesā sāksies solidaritātes nodokļa lieta, kurā pieteicēji ir fiziskas personas. Lie-

ta tiks skatīta publiskajā procesā ar lietas dalībnieku piedalīšanos. Savukārt lieta par pārmaksātā pievienotās vērtības nodokļa atmaksas kārtību ir ierosināta šogad aprīlī. Ņemot vērā procesuālos termiņus, šo lietu līdz gada beigām izskatīt nepaspēsīm.

Tiesā ar sūdzībām vērsušies gan bērnu ķirurgi, gan vecmātes un arī tiesībsargs Juris Jansons par to, ka nemaksāšana mediķiem par virsstundām ir pretrunā likumam. Kad būs pirmie spriedumi šajās lietās?

Satversmes tiesa maija sākumā ierosināja lietu pēc tiesībsarga pieteikuma, lietas sagatavošanas termiņš ir šā gada 10. oktobris. Visticamāk, nolēmums šajā lietā varētu būt nākamā gada sākumā. Konstitucionālo sūdzību iesniegšana arī bērnu ķirurgu asociācijai, Rīgas Ķirurgu asociācijai, Rīgas Dzemdību nama ārstu un ārstniecības personāls. Satversmes tiesas kolēģija pieņēma lēmumu atteikties lietās ierosināšanu, jo trūka juridiskā pamatojuma, kā arī citu Satversmes tiesas likumā noteiktu konstitucionālajai sūdzībai izvirzītu prasību.

Jūsu kolēģi intervijas ir centušies pārliecināt, ka Satversmes tiesai svarīgākais ir cilvēku tiesību ievērošana atbilstoši Satversmei, nevis valsts naudas maka bijums. Taču šad tad tomēr rodas

sajūta, ka vispirms ir valsts budžeta iespējas un tikai pēc tam tiesības.

Valsts budžets nedrīkst aizskart cilvēka pamattiesības pēc būtības. Tas ir Satversmes tiesas atskaites punkts lietu izspriešanā. Jāņem vērā, ka Satversmes tiesa nevar pateikt likumdevējam, ka tiesa vēlas, lai tiktu ieviests kāds sociālais pabalsts. Tas ir politisku jautājums. Ja tomēr likumdevējs ir izvēlējis, kādus pabalstus piešķirt, bet kādā brīdī pasaka, ka tik daudz vairs nepiešķirs vai ka pārtrauks kādu pabalstu piešķirt konkrētām sabiedrības grupām, tad tas ir klasisks Satversmes tiesas jautājums. Ja tiesa konstatē personas tiesību ierobežojumu, tad tā vērtē argumentus, kāpēc ir radušies konkrētie ierobežojumi, cik samērīgi ir šie ierobežojumi, tostarp, cik liels ir bijis sabiedrības ieguvums pēc šo ierobežojumu noteikšanas.

Satversmes tiesā ir pieņemtas vairākas lietas, kas skar izglītības jautājumus. Kad paredzēts pabeigt šo lietu izskatīšanu?

Tiesa ir saņēmusi sūdzības par dažādiem izglītības jautājumiem. Katrs tiesnesis, kas ir referents lietā, pie tās strādā. Pirmie spriedumi plānoti šā gada beigās.

Jūs esat paudusi, ka valstij nenāktu par skādi, ja tiktu izveidota viedo padome. Ar kādu mērķi?

Mums jāreķinās ar to, ka konstitucionālā tiesa ir vienīgais konstitucionālais orgāns, kas drīkst pateikt likumdevējam, kur tas ir kļūdinājies. Raugoties uz Latvijas likumdošanas procesu, jāteic, ka likumdošanas kvalitāte ir jāsakārto ātrāk, nekā lietas nonāk līdz Satversmes tiesai. Saeima, izveidojot analītisko dienestu, stiprina savu kapacitāti, taču likumdošanas process valstī ir plašāks par Saeimu. Arī Valsts prezidentam ir likumdošanas iniciatīva, viss Ministru kabinets un valsts pārvalde uz to strādā. Lai veidotos saskaņotā, paredzama un caurskatāma tiesību sistēma, tāda, kas nodrošinātu uzticamību valstij un drošību ikdienas līmenī, Latvijas konstitucionālajā sistēmā būtu nepieciešams vēl viens valsts orgāns. Tā varētu būt viedo padome, kuru veidotu valsts padomnieki un viņu darbu atbalstītu dažādu ekspertu loks – ne tikai juristi, bet arī ekonomisti, politologi, sociologi, vēsturnieki un citi. Viņi varētu sniegt sagatavotā likumprojekta un pavadošo dokumentu izvērtējumu atbilstoši plašākajiem demokrātiskās valsts principiem. Galīgā izvēle tik un tā paliek parlamentam, tomēr, ja būtu šāds neatkarīgs vērtējums, kuram, manuprāt, nevajadzētu būt juridiski saistošam, tas dotu pilnīgi citu kvalitatīvu līmeni un arī stingrāku objektivitātes elementu likumdošanas

procesam. Tas arī žurnālistiem dotu iespēju strādāt augstākā līmenī, un arī Satversmes tiesai būtu iespēja strādāt labāk, ja lietā būtu arī tāda līmeņa viedoklis. Domāju, ka likumdošanas process tad kļūtu caurskatāmāks, vieglāk saprotamāks un kvalitatīvāks.

Bet vai šī padome tomēr nedublēsies ar Saeimas analītisko dienestu, kura uzdevums arī ir uzlabot likumdošanas procesu?

Neatkarīgs valsts orgāns nav neviena cita valsts orgāna struktūrvienība. Tas pētniecības ceļā sniegtu savu vērtējumu tam, cik kvalitatīvs un konstitūcijai atbilstošs ir konkrētais likumprojekts. Padomniekiem būtu jānodrošina atbilstoša leģitimitāte, proti, to apstiprināšana Saeimā. Runāju par pavisam citu līmeņa spēlētāju. Bet likumdošanas kvalitātes uzlabošanai, manuprāt, ir nepieciešams īstenot virkni pasākumu, tostarp arī dot iespēju strādāt analītiskajam dienestam.

Vai Satversmes tiesas spriedumi tiek recenzēti? Eiropas Savienības tiesas tiesnesis Egils Levits diskusijā "Latvijas Avīzē" izteicās, ka būtu vēlams izveidot tiesībzinātnes apakšnozari – spriedumu recenzēšanu.

Mēs ļoti ceram, ka augstskolu mācībspēki Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē un arī citās augstskolās lasa Satversmes tiesas spriedumus un izsaka savu kritisko vērtējumu. Kvalitāte tiesību piemērošanas jomā veidojas no tā, ka notiek diskusijas starp akadēmiskajiem spēkiem un praktiķiem. Jo stiprāka tiesību zinātne, jo stiprāka prakse. Diemžēl tiesību zinātne valstī netiek stimulēta, jo pastāv strukturālas problēmas juridiskās izglītības organizēšanā.

Kā jūs vērtējat priekšlikumus, kurus Valsts prezidenta pilnvaru palielināšanai, kā arī ievēlēšanas procesa izmaiņām izvirzīja deputāta Ringolda Baloža vadītā darba grupa? Viens no priekšlikumiem ir tautas vēlēts prezidents.

Valsts prezidenta ievēšanas kārtība valsts konstitucionālo identitāti nemainīs. Darba grupa nepiedāvā pāreju uz prezidentālu valsti. Deputāti ir meklējuši veidu, kādā nostiprināt konstitucionālā orgāna autoritāti un leģitimitāti. Redzot, kā tas ir līdz šim noticis Saeimā, tā vienīgā otrā alternatīva, kas paliek, ir tautas vēlēts prezidents. Taču, lai tas notiktu, ir jāapzinās visi iespējamie riski, kādā veidā kandidātus atradīs, kā apmaksās viņu priekšvēlēšanu kampaņas... Jāņem vērā, ka arī šie ierosinājumi būs jāīsteno konkrētās tiesiskās kultūras kontekstā. Tāpēc ļoti svarīgi ir apspriest visus riskus un saprast, vai tas ir nepieciešams un vērts.